

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาความรู้ความเข้าใจการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มเกษตรกร ในเขตอำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ได้นำแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สมมติฐานของงานวิจัย และกรอบแนวความคิดของงานวิจัย มาใช้ประกอบการพิจารณาศึกษาแล้ว นำเสนอ เป็นลำดับดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 เกษตรกร

2.1.2 ความรู้ความเข้าใจ

2.1.3 การบัญชี

2.1.4 การจัดทำบัญชีครัวเรือน

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3 สมมติฐานของงานวิจัย

2.4 กรอบแนวความคิดของงานวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เกษตรกรไทยส่วนใหญ่เป็นคนหาเช้ากินค่ำ เงินที่ได้มาก็จะไม่เพียงพอสำหรับใช้จ่ายในเดือนถัดไป ต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาเพื่อให้สามารถผ่านแต่ละเดือนไปได้ (วโรทัย โกศลพิศิษฐ์กุลม, 2551) ดังนั้นสิ่งที่ยากที่สุดเรื่องหนึ่งในการดำเนินชีวิตก็คือ “การมีรายได้ให้พอกับรายจ่ายในแต่ละเดือน” (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2550) รัฐบาลไทยมีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไทยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุข บริหารการเงินในครอบครัวให้มีระเบียบ ทำให้ทุกคนได้รับรู้ถึงที่มาที่ไปของรายรับรายจ่าย

ในครอบครัว และช่วยกันบริหารเงินครอบครัวและลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง เป็นการวางแผนเพื่ออนาคตที่ดีของครอบครัว ดังพระราชดำรัสที่ทรงตรัสไว้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” (ศรีประภา พริ้งพวงษ์, 2550)

2.1.1 เกษตรกร

จากคำกล่าวที่ว่า “เกษตรกรคือกระดูกสันหลังของชาติ” สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของอาชีพเกษตรกรต่อการพัฒนาประเทศ เพราะผลิตผลทางการเกษตรเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดสินค้าและอาหาร สำหรับหล่อเลี้ยงประชากรในชาติ ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร (Food security) และเป็นสินค้าส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ

2.1.1.1 ความหมายของเกษตรกร

เกษตรกร หมายถึง ผู้ที่ทำการเกษตรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน ชาวประมง ป่าไม้ หรือเลี้ยงสัตว์ ส่วนกสิกร หมายถึง ผู้ที่ทำการปลูกพืชเพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ การทำประมง และการทำป่าไม้ เช่น ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน เป็นต้น

2.1.1.2 ความสำคัญของเกษตรกร

การเกษตรมีความสำคัญต่อความเจริญของประเทศ ดังต่อไปนี้

1. เป็นแหล่งที่มาของปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค
2. ช่วยรักษาสมดุลทางธรรมชาติ
3. ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นฐานทางการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังคงประกอบอาชีพทางเกษตร จากการสำรวจแรงงานไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี พ.ศ. 2537 พบว่าผู้มีงานทำร้อยละ 56.09 ประกอบอาชีพทางการเกษตร ส่วนที่เหลือประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย งานช่าง งานบริการ งานวิชาการ เป็นต้น จึงนับได้ว่าเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนไทย
4. เป็นแหล่งวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศ ผลิตผลทางการเกษตรสามารถนำเข้าโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อแปรรูปออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น อ้อย หน่อไม้ฝรั่ง ข้าวโพดฝัก ส่งเข้าโรงงานผลิตน้ำตาลและโรงงานผลิตอาหารกระป๋อง เป็นต้น สินค้าเหล่านี้ ส่งออกไปขายต่างประเทศ ทำให้ประเทศมีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งสิ้น
5. เป็นปัจจัยส่งเสริมธุรกิจและบริการ ผลิตผลทางการเกษตรของประเทศไทยมีหลายประเภท ซึ่งมีคุณภาพดีและเป็นที่ยอมรับของต่างชาติ เช่น ไม้ดอกไม้ประดับ รวมทั้งผลไม้เมืองร้อน เช่น มะม่วง ทุเรียน มังคุด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีส่วนช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวเมืองไทยเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดอาชีพด้านธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการเพิ่มขึ้น

2.1.1.3 ประเภทของเกษตรกรรม

เกษตรกรรม (Cultural practice) หมายถึง วิธีการทำการเกษตร อาจหมายถึง วิธีการปลูกพืช ซึ่งมีชื่อเฉพาะว่า กสิกรรม หรือวิธีการเลี้ยงสัตว์บก หรือวิธีการเลี้ยงสัตว์น้ำ ดังนั้นเกษตรกรรมแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทดังนี้

1. กสิกรรม หมายถึง การปลูกพืชเพียงอย่างเดียว
2. ปศุสัตว์ หมายถึง การเลี้ยงสัตว์บก
3. การประมง หมายถึง การเลี้ยงสัตว์น้ำ และการจับสัตว์น้ำ
4. ป่าไม้ หมายถึง การนำผลผลิตจากป่ามาใช้ให้เป็นประโยชน์

2.1.2 ความรู้ความเข้าใจ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (อ้างถึงในอักษร สวัสดิ์, 2542: 26-28) ได้ให้คำอธิบายว่า ความรู้ เป็นพฤติกรรมขั้นต้นที่ ผู้เรียนรู้เพียงแต่เกิดความจำได้ โดยอาจจะเป็นการนึกได้หรือโดยการมองเห็น ได้ยิน จำได้ ความรู้ในขั้นนี้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ โครงสร้างและวิธีแก้ปัญหาคำปัญหา ส่วนความเข้าใจอาจแสดงออกมาในรูปของทักษะด้าน “การแปล” ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการเขียนบรรยายเกี่ยวกับข่าวสารนั้น ๆ โดยใช้คำพูดของตนเอง และ “การให้ความหมาย” ที่แสดงออกมาในรูปของความคิดเห็นและข้อสรุป รวมถึงความสามารถในการ “คาดคะเน” หรือการคาดหมายว่าจะเกิดอะไรขึ้น

เบนจามิน บลูม (อ้างถึงในอักษร สวัสดิ์, 2542: 26-28) ได้ให้ความหมายของ ความรู้ (Knowledge) หมายถึง “การเรียนรู้ที่เน้นถึงการจำและการระลึกได้ถึงความคิด วัตถุ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความจำ ที่เริ่มจากสิ่งง่าย ๆ ที่เป็นอิสระแก่กัน ไปจนถึงความจำในสิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อนและมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และ ความเข้าใจ (Understanding) หรือความครวญขอด (Comprehension) เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการขยายความรู้ ความจำ ให้กว้างออกไป จากเดิมอย่างสมเหตุสมผล การแสดงพฤติกรรมเมื่อเผชิญกับสื่อความหมาย และความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”

จากความหมายดังกล่าว ความรู้ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้าง ผลิต ความคิด ความเชื่อ ความจริง โดยใช้ ข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น ตรรกะ แสดงผ่านภาษา เครื่องหมาย และสื่อต่าง ๆ และ ความเข้าใจ หมายถึงความสามารถในการนำความรู้มาใช้ได้อย่างเหมาะสม

2.1.3 การบัญชี

การดำเนินธุรกิจให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยข้อมูลทางบัญชีในการวางแผน ควบคุมการดำเนินงาน วัดผลการดำเนินงาน และแก้ปัญหาของธุรกิจ ดังนั้นการบัญชีจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจ โดยเริ่มต้นจากการจัดหาเงิน เพื่อนำไปสู่การลงทุนเพื่อดำเนินงานของธุรกิจ ซึ่งการบัญชี ช่วยบันทึกรายการทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น จึงมีผู้กล่าวว่า “การบัญชีเป็นภาษาธุรกิจ” (Language of business) เพราะการบัญชีสามารถสื่อความหมายให้ผู้ใช้งบการเงินได้เข้าใจ

2.1.3.1 ความหมายของการบัญชี

สมาคมนักบัญชีแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา (American Accounting Association: AAA) (คณะบริหารธุรกิจ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลส้านนา, 2551) ได้ให้ความหมายของการบัญชี คือ “การบัญชี เป็นกระบวนการของการระบุ การวัดค่าและการสื่อสารข้อมูลทางเศรษฐกิจ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาและตัดสินใจโดยผู้ใช้ข้อมูลนั้น”

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา (The American Institute of Certified Public Accounting: AICPA) (ไพบูลย์ ผงวงศ์, 2549) ได้ให้ความหมายของการบัญชี คือ การบัญชี เป็นศิลปะของการจดบันทึก การจำแนกประเภท และการสรุปผลของเหตุการณ์ หรือรายการต่างๆ ทางบัญชี โดยอยู่ในรูปของหน่วยเงินตรา รวมทั้งแปลความหมายของผลสรุปที่ได้รับ

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (2551) ได้ให้ความหมายของการบัญชี คือ ศิลปะของการเก็บรวบรวม บันทึก จำแนก และทำการสรุปข้อมูล อันเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจในรูปตัวเงิน ผลงานขั้นสุดท้ายของการบัญชี คือ การใช้ข้อมูลทางการเงินซึ่งเป็นประโยชน์แก่บุคคลหลายฝ่าย ซึ่งเป็นผู้ที่สนใจในกิจกรรมของกิจการ

เชาวลีย์ พงศ์ผาติโรจน์ (2545) ได้ให้ความหมายของการบัญชี คือ การคัดเลือก การจดบันทึก การจำแนก การสรุปผลการดำเนินงาน และการจัดทำรายงานทางการเงิน โดยใช้หน่วยวัดเป็นเงินตรา รวมทั้งการแปลความหมายของรายงานเกี่ยวกับการเงินดังกล่าวเพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (อรุณี อย่างธารา และคณะ, 2547)

ดังนั้น การบัญชีอาจสรุปได้ดังนี้ “การบัญชี คือ การจำแนก การบันทึก การสรุป การแปลความหมายของผลการดำเนินงานที่สรุปได้ รวมถึงการนำผลที่สรุปได้นั้นมาใช้ประกอบการตัดสินใจ”

2.1.3.2 วงจรการบัญชี (Accounting life-cycle)

วงจรการบัญชี (สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, 2545; ไพบุลย์ ผงวงศ์, 2549) คือ ขั้นตอนในการบันทึกบัญชี เริ่มจากรายการทางธุรกิจ วิเคราะห์รายการ บันทึกรายการในสมุดรายวันขั้นต้น ผ่านรายการไปสมุดรายวันขั้นปลาย คำนวณหายอดคงเหลือ ท่างบทดลองและจัดทำรายงานทางการเงิน เช่น งบกำไรขาดทุน งบแสดงฐานะการเงิน เป็นต้น ดังนั้นการบัญชีประกอบด้วย เอกสารประกอบการบันทึกบัญชี (Source of document) สมุดบัญชี (Book of account) การบันทึกบัญชี (Accounting entry) และการจัดทำรายงานทางการเงิน (Financial statement) การบัญชีประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ขั้นตอนที่ 1 เอกสารเริ่มต้นทางการบัญชี
- ขั้นตอนที่ 2 การจัดแบ่งหมวดหมู่รายการ
- ขั้นตอนที่ 3 การบันทึกสมุดรายวันขั้นต้น
- ขั้นตอนที่ 4 การบันทึกบัญชีแยกประเภท
- ขั้นตอนที่ 5 การจัดทำงบทดลอง
- ขั้นตอนที่ 6 การจัดทำรายงานทางการเงิน

2.1.3.3 เกณฑ์ที่ใช้ในการบันทึกบัญชี

หลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป (Generally accepted accounting principles) (สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2551; สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2552) หมายถึงหลักการบัญชีที่ผู้จัดทำบัญชีส่วนใหญ่ยอมรับนำไปปฏิบัติในการทำบัญชีอย่างสม่ำเสมอ และเข้าใจได้ง่าย ฝ่ายบริหารของกิจการมีหน้าที่จะต้องจัดทำงบการเงินที่ต้องแสดงฐานะการเงินผลการดำเนินงานและกระแสเงินสดของกิจการ โดยถูกต้องตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป โดยหลักเกณฑ์ที่ใช้ ในการบันทึกบัญชีมี ดังนี้

1) เกณฑ์คงค้าง (Accrual basis)

การบันทึกรายการ โดยใช้เกณฑ์คงค้าง สำหรับรายได้นั้นจะถือว่าเป็นรายได้ในงวดบัญชีใดต่อเมื่อเป็นผลสำเร็จของงวดบัญชีนั้น ไม่ว่าจะได้รับเงินสดแล้วหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นตามเกณฑ์นี้จะถือว่ารายได้ค้างรับเป็นรายได้ในงวดบัญชีนั้น แต่รายได้รับล่วงหน้าจะไม่ถือว่าเป็นรายได้ในงวดบัญชีนั้น ในขณะที่ค่าใช้จ่ายนั้นจะถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายต่อเมื่อเป็นความพยายามของงวดบัญชีนั้น ไม่ว่าจะจ่ายเป็นเงินสดหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นตามเกณฑ์นี้จะถือว่าค่าใช้จ่ายค้างจ่ายเป็นค่าใช้จ่ายในงวดบัญชีนั้น แต่ค่าใช้จ่ายล่วงหน้าจะไม่ถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายในงวดบัญชีนั้น

ข้อดีของเกณฑ์คงค้าง มีดังนี้

1. เป็นเกณฑ์ที่ให้ข้อมูลอย่างละเอียด การบันทึกบัญชีตามเกณฑ์คงค้างจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลทางบัญชีด้านรายได้ เช่น รายได้ค้างรับ รายได้รับล่วงหน้า และข้อมูลทางบัญชีทางด้านค่าใช้จ่าย เช่น ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย ค่าใช้จ่ายล่วงหน้า
2. เป็นเกณฑ์ที่ให้ข้อมูลตามที่ควรจะเป็น การที่เกณฑ์คงค้างมีการบันทึกบัญชีโดยจำแนกรายการเป็นรายได้ค้างรับ รายได้รับล่วงหน้า ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย และค่าใช้จ่ายล่วงหน้า แล้วกำหนดรายได้ค้างรับและค่าใช้จ่ายค้างจ่ายเป็นรายได้และค่าใช้จ่ายในงวดบัญชีนี้ ส่วนรายได้รับล่วงหน้า และค่าใช้จ่ายล่วงหน้า กำหนดให้เป็นรายได้และค่าใช้จ่ายในงวดบัญชีหน้า ทำให้เกณฑ์คงค้างแสดงสถานการณ์และฐานะทางการเงินของกิจการตามที่ควรจะเป็น
3. เหมาะสำหรับกิจการที่มีรายการค้างรับค้างจ่ายจำนวนมาก กิจการที่มีรายได้ที่ยังไม่ได้รับหรือรับล่วงหน้า และมีค่าใช้จ่ายที่ยังไม่ได้จ่ายหรือจ่ายล่วงหน้าเป็นจำนวนมาก และจำนวนดังกล่าวในแต่ละงวดบัญชีแตกต่างกัน ถ้าใช้เกณฑ์เงินสดบันทึกบัญชีจะไม่ได้แสดงฐานะที่แท้จริงของกิจการ เพราะถึงแม้ว่ากิจการจะใช้เกณฑ์เงินสดอย่างสม่ำเสมอ ความแตกต่างที่มีจำนวนมากไม่สามารถชดเชยกันได้ ในกรณีนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้เกณฑ์คงค้าง
4. สอดคล้องกับการวางแผนและควบคุม กิจการไม่แสวงผลกำไรที่ต้องเตรียมและใช้งบประมาณเป็นเครื่องมือในการวางแผนและควบคุม จำเป็นต้องใช้เกณฑ์คงค้างในการบันทึกบัญชี เนื่องจากเกณฑ์คงค้างจะแสดงรายได้ค้างรับที่จะได้รับในอนาคตและค่าใช้จ่ายค้างจ่ายที่จะต้องจ่ายในอนาคต จึงเอื้ออำนวยกับการทำงานงบประมาณที่ต้องการทราบข้อมูลต่าง ๆ เพื่อจะพยากรณ์หรือวางแผนในอนาคต

2) เกณฑ์เงินสด (Cash basis)

การบันทึกรายการ โดยใช้เกณฑ์เงินสด สำหรับรายได้นั้นจะถือว่าเป็นรายได้ในงวดบัญชีใดต่อเมื่อได้รับเงินสดในงวดบัญชานั้นแล้ว ดังนั้นตามเกณฑ์นี้จะถือว่ารายได้รับล่วงหน้าเป็นรายได้ในงวดบัญชานั้น แต่รายได้ค้างรับจะไม่ถือเป็นรายได้ในงวดบัญชานั้น ในขณะที่ค่าใช้จ่ายนั้นจะถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายต่อเมื่อได้จ่ายเป็นเงินสดจริง

ข้อดีของเกณฑ์เงินสด มีดังนี้

1. เป็นเกณฑ์ที่ง่าย เกณฑ์เงินสดนั้นยึดหลักกว่าจะบันทึกรายการต่าง ๆ เมื่อมีการรับเงินสดจริงหรือจ่ายเงินสดจริง เกณฑ์เงินสดจึงเป็นเกณฑ์ที่เข้าใจง่ายทั้งผู้ทำบัญชีและผู้ให้ข้อมูลทางการเงิน ผู้ที่ไม่ชำนาญบัญชีหรือไม่ได้รับการอบรมทางด้านบัญชีสามารถใช้เกณฑ์เงินสดมากกว่า

เกณฑ์เงินค้ำ กิจการที่ใช้เกณฑ์เงินสดในการบันทึกบัญชีจะใช้สมุดบัญชีง่าย ๆ ที่ไม่สลบซับซ้อน และเมื่อต้องการจัดทำงบการเงินก็สามารถสรุปรายการได้จากสมุดดังกล่าว

2. เป็นเกณฑ์ที่ใช้หลักความแน่นอน กิจการที่ใช้เกณฑ์เงินสดบันทึกนั้น กิจการจะบันทึก รายได้ต่อเมื่อได้รับเงินสดจริง ๆ แล้วเท่านั้น ทำนองเดียวกันกิจการจะบันทึกค่าใช้จ่ายต่อเมื่อย่าง เงินสดจริง เนื่องจากปกติค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะจ่ายเป็นเงินสด ถึงตอนสิ้นงวดบัญชีจะมีค่าใช้จ่าย ค้างจ่ายบ้างก็เป็นจำนวนไม่มากนัก หรือจำนวนค่าใช้จ่ายค้างจ่ายในแต่ละงวดบัญชีไม่แตกต่างกัน มาก ถ้ากิจการบันทึกเกณฑ์เงินสดสม่ำเสมอรายการที่ไม่ได้บันทึกในปีก่อนจะถูกบันทึกในปีนี้ และ ขาดเชยกับรายการที่เกิดขึ้นในปีที่แล้วไปบันทึกในปีถัดไป

3. ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการบันทึกบัญชี การบันทึกบัญชีตามเกณฑ์เงินสดก่อให้เกิด ต้นทุนน้อยกว่าเกณฑ์คงค้าง และถ้าความแตกต่างระหว่างข้อมูลทางบัญชีตามเกณฑ์เงินสดและ เกณฑ์คงค้างไม่ใช่สาระสำคัญ หรือตัวเลขที่แสดงความแตกต่างนั้นไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งเท่ากับว่ากิจการที่บันทึกบัญชีโดยใช้เกณฑ์คงค้างต้องสิ้นเปลืองทรัพยากรและแรงงานมากกว่า กิจการที่บันทึกบัญชีโดยใช้เกณฑ์เงินสดโดยไม่จำเป็น

4. เป็นเกณฑ์ที่ตกแต่งข้อมูลได้ยาก การบันทึกบัญชีตามเกณฑ์เงินสดเป็นการบันทึกบัญชีที่ ตรงไปตรงมา ไม่มีรายการค้างรับและรายการค้างจ่าย จึงตกแต่งข้อมูลได้ยาก ในขณะที่เกณฑ์คงค้าง สามารถตกแต่งข้อมูลทางการบัญชีให้เข้าใจผิดได้ง่าย

การทำบัญชีของธุรกิจต้องใช้ “เกณฑ์คงค้าง” หรือเรียกอีกอย่างว่า “เกณฑ์สิทธิ” (Accrual basis) ตามที่ระบุไว้ใน “แม่บทการบัญชี” (สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2552) เพื่อให้ รายการที่แสดงในงบการเงินตรงตามงวดที่เกี่ยวข้อง นอกจากจะให้ข้อมูลแก่ผู้ใช้งบการเงินเกี่ยวกับ รายการที่เกิดขึ้นในอดีตที่เกี่ยวข้องของการรับและการจ่ายเงินสดแล้ว ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผูกพันที่ กิจการจะต้องจ่ายในอนาคต และข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรที่จะได้รับในอนาคตอีกด้วยซึ่งเป็น ประโยชน์ต่อผู้ใช้งบการเงินในการตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจ

2.1.3.4 หลักในการบันทึกบัญชี

เมื่อเกิดรายการทางธุรกิจขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับ สินทรัพย์ หนี้สินและทุน จึงมีความจำเป็นที่ต้องบันทึกรายการทางธุรกิจดังกล่าวให้เป็นระบบ ในสมุดรายวันเล่มใดเล่มหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “สมุดรายวันขั้นต้น” ระบบในการบันทึกบัญชีมี 2 ระบบคือ

1) ระบบบัญชีเดี่ยว (Single-entry system)

ระบบบัญชีเดี่ยว เป็นวิธีการบันทึกบัญชีเฉพาะรายการในบัญชีเงินสด หรือบัญชีบุคคล เท่านั้น และมักไม่มีการบันทึกรายละเอียด (สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2551; สภา

วิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2552) ดังนั้นระบบบัญชีเดี่ยว คือ การบันทึกรายการที่เกิดขึ้นเพียงด้านเดียว ตัวอย่างการบันทึกตามระบบบัญชีเดี่ยว เช่น

- ขายสินค้าเป็นเงินสดราคา 500 บาท บันทึกในบัญชีเงินสด โดย “ขาย 500 บาท”
- ขายสินค้าเป็นเงินเชื่อ 300 บาท บันทึกบัญชีในบัญชีลูกหนี้รายตัว โดย “ขาย 300 บาท”
- ลูกหนี้นำเงินมาชำระ 200 บาท บันทึกในบัญชีเงินสด โดย “ลูกหนี้ 200 บาท”

2) ระบบบัญชีคู่ (Double-entry system)

ระบบบัญชีคู่ เป็นวิธีที่ใช้ปฏิบัติในการบันทึกรายการต่าง ๆ ประกอบด้วยรายการในสมุดรายวันทั่วไป รายการในสมุดแยกประเภท รวมถึงเอกสารหลักฐานและการจัดเก็บ สามารถใช้ได้ทั้งกิจการขนาดเล็กและกิจการขนาดใหญ่เพื่อให้สามารถนำเสนอรายงานทางการเงินได้ถูกต้องตามควร (สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2552) ดังนั้น การบันทึกบัญชีตามระบบบัญชีคู่แต่ละรายการจะเกี่ยวข้องกับบัญชีสองด้านคือ ด้านเดบิต และด้านเครดิต ด้วยจำนวนเงินที่เท่ากัน โดยใช้สมการบัญชี สินทรัพย์ = หนี้สิน + ทุน ระบบบัญชีคู่ เป็นระบบบัญชีที่ยอมรับและบันทึกกันอย่างแพร่หลาย ตัวอย่างการบันทึกตามระบบบัญชีคู่ เช่น

- ขายสินค้าเป็นเงินสดราคา 500 บาท บันทึกบัญชี โดย
 - เดบิต เงินสด 500 บาท และ
 - เครดิต ขาย 500 บาท
- ขายสินค้าเป็นเงินเชื่อ 300 บาท บันทึกบัญชี โดย
 - เดบิต ลูกหนี้ 500 บาท และ
 - เครดิต ขาย 500 บาท
- ลูกหนี้นำเงินมาชำระ 200 บาท บันทึกบัญชี โดย “ลดยอดลูกหนี้ 200 บาท”
 - เดบิต เงินสด 200 บาท และ
 - เครดิต ลูกหนี้ 200 บาท

2.1.4 การจัดทำบัญชีคร่าวเรือน

การทำบัญชีคร่าวเรือนในแต่ละวันใช้เวลาไม่นาน แต่ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำบัญชีมีค่ามากมาย เช่น ช่วยในการวางแผนการเงินของครอบครัวในอนาคตได้อย่างเหมาะสม (นภาพร ลิขิตวงศ์ขจร, 2550) และสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาหนี้สิน เพื่อความเป็นอยู่ของครอบครัวที่ดีขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
 ท้องสมุดงานวิจัย
 วันที่.....1.6.ส.ค. 2555.....
 เลขทะเบียน.....216422.....
 เลขเรียกหนังสือ.....

2.1.4.1 ความหมายของบัญชีครัวเรือน

บัญชีครัวเรือน คือการจดบันทึกรายการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการรับและการจ่ายเงินสดในครัวเรือนที่เกิดขึ้นเป็นประจำวัน

2.1.4.2 ประโยชน์ของบัญชีครัวเรือน

การจดบัญชีครัวเรือน ทำให้เราสร้างสมดุลระหว่างรายได้ และค่าใช้จ่าย จะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักสถานะภาพทางการเงินของตนเองมากขึ้น เพราะว่าข้อมูลจากการจดบันทึกจะเป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงพฤติกรรมของการใช้จ่ายของครอบครัวได้อย่างชัดเจน ได้หยุดคิดที่จะไม่ฟุ่มเฟือย ประโยชน์ของบัญชีครัวเรือนอาจสรุปได้ดังนี้ (นภาพร ลิขิตวงศ์จร, 2550; 2551; สุพรรณิณี ต้อนรับ, 2551; ศุภโชค แก้วทอง และ สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล, 2552)

1) ทราบรายรับ รายจ่ายและหนี้สิน

การจดบันทึกบัญชีครัวเรือน ทำให้ทราบว่าในแต่ละวันครอบครัวมีรายรับจากแหล่งใด และรายจ่ายที่จ่ายไปเพื่อกิจกรรมใด มีการก่อหนี้ หรือชำระหนี้มากน้อยเท่าใด

2) มีจัดเรียงลำดับความสำคัญของรายจ่าย

การทำบัญชีครัวเรือนทำให้ทราบถึงจำนวนเงินที่ใช้จ่ายไปในแต่ละวัน ครอบครัวสามารถนำข้อมูลมาใช้ในการบริหารและวางแผนการใช้จ่ายเงิน จัดลำดับความสำคัญของรายจ่าย โดยพิจารณาแต่ละรายการในแต่ละวันมีรายจ่ายใดที่มีความสำคัญมาก และรายจ่ายใดไม่จำเป็นให้ตัดออก เพื่อสร้างนิสัยการประหยัด อดออม การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างคุ้มค่า เช่น ลดการใช้ น้ำมันเชื้อเพลิงแล้วหันมาออกกำลังกายโดยการปั่นจักรยาน ปลูกผัก ผลไม้ไว้รับประทาน เป็นต้น

3) ตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น

การทำบัญชีครัวเรือนยังทำให้ทราบถึงจำนวนเงินที่ใช้จ่ายไปสำหรับรายการที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อครอบครัว เช่น รายจ่ายเกี่ยวกับการพนัน สิ่งเสพติดของมีนเมา รายจ่ายฟุ่มเฟือย เป็นต้น ครอบครัวสามารถตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นเหล่านี้ลงได้ เป็นการลดภาระการจ่ายเงินออกจากครอบครัว และเป็นการสร้างนิสัยไม่ให้ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

4) ทราบเงินสดคงเหลือ

การทำบัญชีครัวเรือนทำให้ทราบว่าครอบครัวคงเหลือเงินสดไว้สำหรับใช้จ่ายในวันต่อไปมากน้อยเท่าใด และมีเหลือเพียงพอสำหรับใช้ในวันต่อไปหรือไม่

5) สร้างความสามัคคีในครอบครัว

การทำบัญชีครัวเรือนต้องมีการทำความเข้าใจกันภายในครอบครัวเพื่อให้ทุกคนร่วมมือกัน สร้างนิสัยประหยัดรู้จักอดออม ลดหรือเลิกรายจ่ายหรือสิ่งที่ไม่จำเป็น และช่วยกันสร้างรายรับให้เพียงพอ กับการดำเนินชีวิตและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน

2.1.4.3 ข้อควรระวังในการทำบัญชีครัวเรือน

การทำบัญชีครัวเรือนนั้นเกษตรกรต้องบันทึกเป็นประจำทุกวันและรายการต่างๆ ที่นำมาบันทึกต้องบันทึกในรูปของตัวเงิน ดังนั้นการทำบัญชีครัวเรือนต้องอาศัยความสม่ำเสมอ

ข้อควรระวังในการทำบัญชีครัวเรือนมีดังนี้ (นภาพร ลิขิตวงศ์ขจร, 2550; วโรทัย โกลศพิศิษฐ์กุล, 2551)

1) ข้อมูลไม่ครบถ้วน

เนื่องจากการทำบัญชีครัวเรือนต้องบันทึกทุกวัน เกษตรกรอาจเกิดความเหนื่อยล้าจากการทำงานในไร่จึงส่งผลให้ไม่อยากบันทึก หรือทำให้ลืมบันทึกบัญชี เป็นผลให้ข้อมูลบัญชีขาดความต่อเนื่อง

2) ผู้จัดทำเข้าใจผิดในรายการบัญชี

(1) ไม่บันทึกบัญชี เนื่องจากผู้ทำบัญชีไม่เข้าใจรายการที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้บันทึกบัญชี เช่น ได้รับเงินจากลูกส่งมาให้พ่อแม่เพื่อใช้จ่าย แต่พ่อแม่ไม่ได้บันทึกบัญชีเนื่องจากเข้าใจว่าเงินที่ได้รับมานั้นมิได้เกิดจากการประกอบอาชีพของตนเอง

(2) จำแนกรายการบัญชีผิด เนื่องจากผู้ทำบัญชีเข้าใจรายการที่เกิดขึ้นผิดพลาด เช่น รายการที่เกิดขึ้นเป็นหนี้สินแต่บันทึกว่าเป็นรายได้ ตัวอย่างเช่น ยืมเงินจากผู้อื่นแต่บันทึกไว้เป็นรายรับ ถึงแม้รายการนั้นจะได้รับเงินมาแต่ไม่ถือว่าเป็นรายได้ แต่ให้บันทึกเป็นหนี้สิน เนื่องจากตนเองมีภาระผูกพันที่ต้องชดใช้คืนเงินต้นพร้อมด้วยดอกเบี้ยในอนาคต ซึ่งการที่บันทึกบัญชีผิดพลาดทำให้ไม่ได้เก็บเงินไว้สำหรับจ่ายชำระหนี้ในอนาคต จากสาเหตุดังกล่าวอาจทำให้ครอบครัววางแผนการใช้จ่ายเงินผิดพลาด

(3) บันทึกตัวเลขผิด เนื่องจากการทำบัญชีมีความเกี่ยวข้องกับตัวเลข ดังนั้น การบวกลบผิดหรืออาจจะทำให้เกิดการบันทึกตัวเลขผิด เช่น บันทึกเลขสลับตำแหน่ง หรืออาจบันทึกรายการซ้ำซ้อน

2.1.4.4 องค์ประกอบของบัญชีครัวเรือน

การจัดทำบัญชีครัวเรือนเป็นการจดบันทึกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับรายรับ และรายจ่ายภายในครอบครัวเพื่อให้ทราบถึงแหล่งที่มาและใช้ไปของเงินสดในแต่ละวัน ดังนั้นบัญชีครัวเรือนประกอบด้วย

1) กิจกรรมในครัวเรือน

กิจกรรมประจำวันของครอบครัวของเกษตรกรแบ่งเป็น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

(1) กิจกรรมเกี่ยวกับการเกษตร แบ่งได้เป็น รายจ่าย เช่น การซื้อปุ๋ย การซื้อเมล็ดพันธุ์ การซื้อเครื่องมือเพื่อการเกษตร และรายรับ เช่น เงินที่ได้รับจากการขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เป็นต้น

(2) กิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับเกษตร แบ่งเป็น รายจ่าย เช่น ค่าธรรมเนียมการศึกษาของบุตร เงินบริจาค เงินทำบุญ และรายรับ เช่น เงินเดือนจากการรับจ้างทำงาน เป็นต้น

2) สมุดบันทึกบัญชีครัวเรือน

สมุดบัญชีครัวเรือน หมายถึง สมุดบัญชีสำหรับบันทึกรายรับ-รายจ่ายที่เกิดขึ้นของครอบครัว ซึ่งครัวเรือนจะต้องทำบันทึกรายรับ รายจ่ายที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวัน และสรุปผลการรับจ่ายของครัวเรือนทุกสิ้นเดือน หน่วยงานที่พัฒนาสมุดบัญชีครัวเรือนมีหลายหน่วยงาน เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ดังนั้นรูปแบบของสมุดบัญชีครัวเรือนจึงมีหลากหลายรูปแบบ แต่ทุกรูปแบบจะมีรายละเอียดขั้นพื้นฐานที่เหมือนกันดังนี้

(1) ช่องวัน/เดือน/ปี ใช้บันทึกวันที่ที่เกิดรายการรับเงิน หรือรายการจ่ายเงิน

(2) ช่องรายการ ใช้อธิบายรายละเอียดของรายการที่ได้รับเงิน เช่น รับเงินจ่ายการขายพืชผลทางการเกษตร รับเงินจากการไปกู้ รับเงินจากการรับจ้างทำงาน รับเงินจากการถูกห่วย เป็นต้น หรืออธิบายรายละเอียดของรายการจ่ายเงิน เช่น จ่ายเงินซื้อปุ๋ย จ่ายเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ จ่ายเงินค่าอาหาร จ่ายเงินให้ลูกไปโรงเรียน จ่ายค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น

(3) ช่องรายรับ ใช้บันทึกจำนวนเงินที่ครอบครัวได้รับเข้ามาโดยตรงกับช่องรายการ

(4) ช่องรายจ่าย ใช้บันทึกจำนวนเงินที่ครอบครัวจ่ายไปโดยตรงกับช่องรายการ

(5) ช่องคงเหลือ ใช้บันทึกจำนวนเงินที่เหลือมาจากวันก่อนหน้า บวกรายรับ หักรายจ่าย

3) การสรุปยอด (งบรายรับรายจ่าย)

การจัดทำบัญชีครัวเรือน จะต้องมีการสรุปยอดรายรับ รายจ่าย ซึ่งอาจจะสรุปเป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายเดือนแล้วแต่ความต้องการของผู้ใช้ ซึ่งผู้ใช้สามารถนำยอดที่สรุปไว้มาใช้ประกอบการตัดสินใจและวางแผนการใช้จ่ายเงินในอนาคตต่อไป

2.1.4.5 การจัดทำบัญชีครัวเรือนของเกษตรกร

การทำบัญชีครัวเรือนของเกษตรกร มีพื้นฐานความคิดแบบเดียวกันกับการทำบัญชีของธุรกิจ เพียงแต่ ครัวเรือนมีความซับซ้อนของกิจกรรมต่าง ๆ น้อยกว่าการดำเนินกิจกรรมของธุรกิจ ดังนั้นการวัดค่าเพื่อประเมินผลดำเนินงานหรือการประเมินกิจกรรมจึงมีความแตกต่างกัน

1) เกณฑ์ในการบันทึกบัญชี

เกษตรกรใช้เกณฑ์เงินสด (Cash basis) และระบบบัญชีเดี่ยว (Single-entry system) ในการจัดทำบัญชี เนื่องจากครอบครัวเกษตรกรเป็นหน่วยเล็ก ๆ ทางสังคม การประกอบอาชีพของเกษตรกรมีวัตถุประสงค์เพื่อความอยู่รอดในสังคม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ของชนกลุ่มใหญ่ ผลจากการดำเนินงานหรือประกอบอาชีพของเกษตรกร ไม่กระทบถึงสาธารณชน แต่กระทบเพียงหน่วยครอบครัวของเกษตรกรเท่านั้น ดังนั้นเกษตรกรสามารถจัดทำบัญชีครัวเรือนโดยใช้เกณฑ์เงินสด (Cash basis) และระบบบัญชีเดี่ยว (Single-entry system) เป็นการจัดทำบัญชีแบบที่ง่ายที่สุด และรายการที่ต้องบันทึกในแต่ละวันมีจำนวนไม่มาก มีหลักการพื้นฐานคือ แยกรายการออกเป็น รายการรายรับ รายจ่ายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรหรือเป็นรายการที่เกี่ยวกับครัวเรือน

สาเหตุที่บัญชีครัวเรือนของเกษตรกรและบัญชีของกิจการมุ่งหวังกำไรมีการบันทึกบัญชีที่แตกต่างกันเนื่องจากสาเหตุต่อไปนี้

1. ครัวเรือนเกษตรกรไม่มีทุนที่กำหนดแน่นอนแล้วแต่ความสามารถในการประกอบอาชีพและการจัดการด้านการเงิน เช่น การทำการเกษตร การขายผลิตผล แต่ทุนของธุรกิจทั่วไปมีระบุแน่นอนตามที่จดทะเบียนและเรียกชำระแล้ว

2. ครัวเรือนเกษตรกรไม่มีรูปแบบหรือข้อกำหนดในการทำบัญชีที่แน่นอน จะจัดทำหรือไม่จัดทำก็ไม่ผิดกฎหมาย แต่กิจการที่จดทะเบียนทุกกิจการต้องนำส่งงบการเงินอย่างน้อยปีละ 2 ครั้งให้กับหน่วยงานของรัฐบาล และต้องจัดทำให้ถูกต้องตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป

3. ครอบครัวเกษตรกรไม่ได้มุ่งหวังสะสมกำไรหรือแบ่งปันผลกำไรให้แก่สมาชิกในครอบครัว แต่มีเป้าหมายเพื่อให้สมาชิกมีความมั่นคง แต่กิจการมุ่งหวังกำไร (ธุรกิจทั่วไป) มีเป้าหมายสร้างความมั่งคั่งให้เจ้าของในรูปแบบของกำไรสุทธิ และจ่ายเงินปันผลให้กับเจ้าของหรือผู้ถือหุ้น

2) การจำแนกรายการ

จากกิจกรรมที่เกิดขึ้น เกษตรกรต้องจัดการแบ่งแยกรายที่เกิดขึ้นว่า รายรับและรายจ่ายเกิดจากกิจกรรมทางเกษตร หรือกิจกรรมอื่น

รายรับ (Receipts) หมายถึง เงินหรือสินทรัพย์ที่วัดมูลค่าได้ ที่ได้รับการประกอบอาชีพหรือผลตอบแทนที่ได้รับจากการให้ผู้อื่นใช้สินทรัพย์ หรือผลตอบแทนจากการลงทุนในรูปแบบต่างๆ โดยไม่สนใจว่าจะเป็นเงินที่ค้างชำระ หรือเงินที่ชำระและรายได้ที่ยังไม่เกิดขึ้นเช่น รายได้จากค่าจ้างแรงงาน เงินเดือน ดอกเบี้ยรับจากเงินฝากธนาคารหรือจากเงินให้กู้ยืม รายได้จากการขายสินค้าหรือบริการ เป็นต้น

รายรับ ของเกษตรกรแบ่งได้ดังนี้

รายรับจากกิจกรรมการเกษตร คือ เงินหรือสินทรัพย์ที่วัดมูลค่าได้ ที่ได้รับการประกอบอาชีพเกษตร เช่น เงินที่ได้รับจากการขายผลผลิตทางการเกษตร

รายรับจากกิจกรรมลงทุน คือ เงินหรือสินทรัพย์ที่วัดมูลค่าได้ ที่ได้รับการลงทุน เช่น ดอกเบี้ยเงินฝาก

รายรับจากการใช้แรงงาน คือ เงินหรือสินทรัพย์ที่วัดมูลค่าได้ ที่ได้รับการรับจ้าง เช่น ค่าจ้าง เงินเดือน

รายรับอื่น ๆ คือ เงินหรือสินทรัพย์ที่วัดมูลค่าได้ ที่ได้รับการกิจกรรมอื่น เช่น เงินกู้

รายจ่าย (Expenditures) คือ เงินหรือสินทรัพย์ที่วัดมูลค่าได้ ที่จ่ายไปเพื่อให้ได้สิ่งตอบแทนกลับมา ซึ่งสิ่งที่ตอบแทนอาจเป็นสินค้าหรือบริการ โดยไม่คำนึงว่าเป็นการจ่ายชำระหนี้ในงวดบัญชีก่อน หรือเป็นการจ่ายล่วงหน้า เช่น ค่าน้ำมัน ค่าอาหาร ค่าน้ำค่าไฟฟ้า (ค่าสาธารณูปโภค) ค่าหนังสือ ตำรา เป็นต้น รายจ่ายยังรวมถึงรายการที่อาจไม่ได้รับสิ่งตอบแทนคือสินค้าหรือบริการ เช่น เงินบริจาคเพื่อการกุศล เงินทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น รายจ่ายของเกษตรกร แบ่งได้ดังนี้

รายจ่ายเพื่อกิจกรรมการเกษตร คือ เงินที่จ่ายไปเพื่อให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรกลับมา เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่าจ้างคนงานที่ทำงานในไร่ ในสวน หรือในฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

รายจ่ายเพื่อสิ่งอำนวยความสะดวก คือ เงินที่จ่ายไปเพื่อความสะดวกในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์

รายจ่ายเพื่อปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต คือ เงินที่จ่ายไปสำหรับปัจจัย 4 ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ค่าเช่าบ้าน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น

รายจ่ายเพื่อการกุศล คือ เงินที่จ่ายไปเพื่อการกุศลสาธารณะ เช่น เงินทำบุญทอดกฐิน ผ้าป่า หรือเงินบริจาคสำหรับภัยพิบัติต่าง ๆ

รายจ่ายเพื่อการศึกษา คือเงินที่จ่ายไปเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน เช่น ค่าธรรมเนียมการศึกษา ค่าอุปกรณ์ประกอบการศึกษา เป็นต้น

รายจ่ายอื่น ๆ คือ เงินที่จ่ายไปเพื่อกิจกรรมอื่น เช่น การชำระดอกเบี้ยเงินกู้

หนี้สิน คือ ภาระผูกพันที่ต้องชดใช้คืนในอนาคต การชดใช้อาจจ่ายเป็นเงินหรือสินทรัพย์อื่น หนี้สินเกิดจาก เกษตรกร ไปกู้เงินหรือสินทรัพย์อื่นที่มาจากบุคคลหรือแหล่งเงินภายนอก เช่น การกู้เงินจากเพื่อนบ้าน การกู้เงินจากสถาบันการเงิน การกู้เงินจากกองทุนต่างๆ เป็นต้น

เงินคงเหลือ คือ เงินหรือ ทรัพย์สินที่วัดมูลค่าได้ที่เกษตรกรมีไว้สำหรับใช้จ่ายในแต่ละวัน แบ่งได้เป็น

เงินคงเหลือยกมา คือ เงินหรือทรัพย์สินที่วัดมูลค่าได้ ที่เกษตรกรมีเหลืออยู่ก่อนที่จะทำกิจกรรมใด ๆ ของวันใหม่

เงินสดคงเหลือยกไป คือเงินสด หรือทรัพย์สินที่วัดมูลค่าได้ ที่เกษตรกรมีเหลืออยู่เมื่อสิ้นวันหลังจากที่ได้ทำกิจกรรมต่างไปแล้ว ซึ่งสามารถคำนวณได้จาก

$$\text{เงินสดคงเหลือยกไป} = \text{เงินสดคงเหลือยกมา} + \text{รายรับ} - \text{รายจ่าย}$$

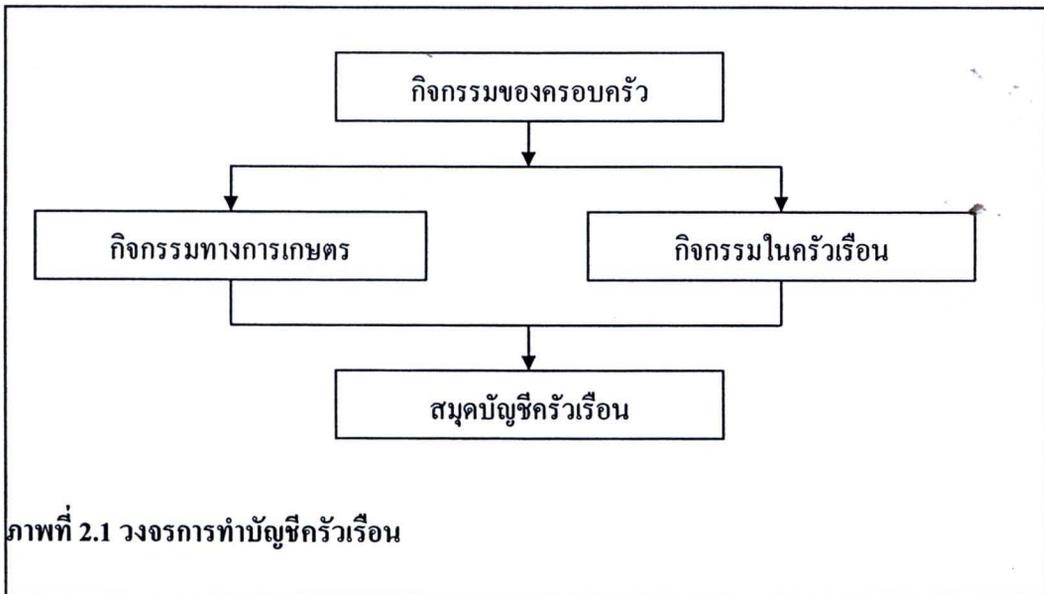
3) การบันทึกบัญชีครัวเรือน

การทำบัญชีครัวเรือนของเกษตรกรเป็นการบันทึกบัญชีข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเงิน คือ การรับ การจ่าย และยอดคงเหลือของเงินซึ่ง โดยทั่วไปแล้วการบันทึกบัญชีครัวเรือนของเกษตรกร มีแนวทางปฏิบัติดังนี้

สมุดบัญชีที่ต้องจัดทำมีขึ้น คือ สมุดบัญชีครัวเรือน เป็นหลักในด้านการเงินของครอบครัวเกษตรกร เพราะกิจกรรมของเกษตรกรทุกอย่าง ถ้าต้องมีรายการเกี่ยวกับเงินแล้วจะต้องมีบันทึกในสมุดเล่มนี้

สำหรับครอบครัวเกษตรกรขนาดเล็ก หรือ ครอบครัวเกษตรกรใหญ่แต่มีรายการน้อยมีสมุดบัญชีครัวเรือนเพียงเล่มเดียวก็เพียงพอ โดยจำใช้สมุดบัญชีครัวเรือนบันทึกทั้งรายการรับ รายการจ่าย และจัดแยกประเภทของแต่ละรายการรวมไว้ในเล่มเดียวกัน

วงจรการจัดทำบัญชีครัวเรือนสรุปได้ดังแสดงในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 วงจรการทำบัญชีครัวเรือน

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 บทความที่เกี่ยวข้อง

นภาพร ลิขิตวงศ์จร (2550) ได้อธิบายถึงวิธีการทำบัญชีครัวเรือนในบทความเรื่อง “บัญชีครัวเรือน: เครื่องมือสู่เศรษฐกิจพอเพียง” ว่าส่วนใดที่ถือเป็นรายรับหรือรายจ่าย ส่วนใดที่ถือว่าเป็นหนี้สิน รวมทั้งวิธีการจดบันทึกที่ถูกต้องพร้อมทั้งยกตัวอย่างอธิบายวิธีการจัดทำอย่างง่าย เพื่อให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะทำให้สามารถทราบถึงสถานการณ์การใช้จ่ายของครัวเรือนตนเอง และสามารถนำไปวางแผนเพื่อหาวิธีการเพิ่มรายรับและลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และทำให้เกิดความพอเพียงในการดำเนินชีวิตตามกระแสพระราชดำรัสได้ต่อไป

ไททอง สิงห์ร่า (2551) กล่าวไว้ว่าบัญชีครัวเรือน มิได้หมายถึง การทำบัญชีหรือบันทึกบัญชีรายจ่ายประจำวันเท่านั้น แต่อาจหมายถึงการบันทึกข้อมูลด้านอื่น ๆ ในชีวิต ในครอบครัวของเราไว้ด้วย เช่น บัญชีทรัพย์สิน พันธุ์สัตว์ พันธุ์พืช บัญชีเด็กและเยาวชนของชุมชน เป็นต้น ดังนั้น จะเห็นว่าการทำบัญชีครัวเรือน หรือการจดบันทึกนี้มีความสำคัญต่อครอบครัว ต่อชุมชนและต่อประเทศชาติ

เรืองชัย บุญญานันต์ (2552) อธิบัตริกรมตรวจบัญชีสหกรณ์กล่าวว่าบัญชีเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือทางธุรกิจของสหกรณ์และเป็นกระบอกเงาในการสร้างรากฐานสำคัญให้กับสหกรณ์ ก่อให้เกิดการสร้างวินัยทางเศรษฐกิจการเงิน แก่สมาชิกอย่างเป็นระบบ อันจะส่งผลให้สหกรณ์มีการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งในระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศได้อย่างยั่งยืน ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงต้องการให้ทุกสหกรณ์ เห็นประโยชน์ของการบันทึกบัญชีครัวเรือน สมาชิกสหกรณ์จะได้ใช้เงินอย่างระมัดระวัง มีประสิทธิภาพและมีศักยภาพในการใช้เงินมากขึ้น จะได้ไม่ต้องไปกู้เงินสหกรณ์ จะมีเงินฝากกับสหกรณ์เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ต้องการรณรงค์ให้สหกรณ์มีการบริหารจัดการให้สินเชื่ออย่างมีคุณภาพยิ่งขึ้น

ผู้อำนวยการส่วนพัฒนานโยบายและแผน (2553) กล่าวไว้ใน “โครงการเสริมสร้างภูมิปัญญาทางบัญชีแก่เกษตรกร ปีงบประมาณ 2553” ว่า เพื่อให้เกษตรกรได้รับโอกาสเรียนรู้การจัดทำบัญชี ได้แก่ การจัดทำบัญชีรับจ่ายในครัวเรือน และบัญชีต้นทุนในการประกอบอาชีพ เพื่อเกษตรกรสามารถควบคุมรายรับรายจ่าย ในครัวเรือน รู้ต้นทุนในการประกอบอาชีพและสามารถวางแผนการประกอบอาชีพในอนาคตได้ โดยใช้การถ่ายทอดการเรียนรู้ (Learning organization) ในการเพิ่มขีดความสามารถให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมอันเนื่องมาจากความเคยชินให้เห็นประโยชน์และความสำคัญในการลงบัญชี โดยการรณรงค์เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ทางบัญชี

รายบุคคล และติดตามการเรียนรู้รายบุคคล โดยกำหนดแผนสอนซ่อมเสริมรายบุคคล ออกแนะนำ และเสริมทักษะรายบุคคลอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจในภาค การเกษตรเกิดการพัฒนายังยืนต่อไป

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วาริพิน มงคลสมัย (2551) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ทางบัญชีตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือน ของชุมชนในตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือน ของชุมชนในตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนของชุมชนในตำบลมะเขือแจ้ เป็นสมุดบัญชีตามรูปแบบของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้บันทึกบัญชีครัวเรือน เพราะชุมชนขาดความเข้าใจในการทำบัญชีครัวเรือน ผลการพัฒนารูปแบบการจัดทำบัญชีครัวเรือน พบว่า ชุมชนในตำบลมะเขือแจ้สนใจการบันทึกบัญชีครัวเรือนตามรูปแบบสมุดบัญชีของนักวิจัยโดยการแยกค่าใช้จ่ายที่จำเป็น และค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นออกจากกัน และการนำแนวพระราชดำริ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการใช้จ่ายเงิน ทำให้ชุมชนลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นและมีเงินออมมากขึ้น ดังตัวอย่างของแม่บ้านในตำบลมะเขือแจ้ กล่าวว่า “ทำบัญชีทุกวัน เพราะเราจะได้รู้การใช้จ่ายในบัญชีครัวเรือนที่ชัดเจน ทำให้รู้ว่ารายจ่ายของครอบครัวส่วนมาก มาจากรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น สามีย้ายค่าเช่ามาก ตัวเองก็จ่ายในเรื่องเสื้อผ้ามาก ทำให้ต้องเริ่มประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น กระตุ้นให้สมาชิกในครอบครัวประหยัด ครอบครัวก็จะมีพอกินพอใช้ แต่ละเดือน”

สุนีย์ ตฤณขจี และ นิยะดา วิเศษบริสุทธิ์ (2551) ได้ศึกษาเรื่อง การรับรู้และปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจจัดทำบัญชีครัวเรือน ของประชาชนในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอยุธยา การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีครัวเรือน และ ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจจัดทำบัญชีครัวเรือนของประชาชน รวมทั้งสาเหตุที่ทำให้ไม่จัดทำบัญชีครัวเรือนของประชาชนในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้ใช้ประชาชนที่มีที่อยู่อาศัยในสำเนาทะเบียนบ้าน 20 ตำบล ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 343 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการณรงค์ให้จัดทำบัญชีครัวเรือน โดยมีช่องทางการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการณรงค์ให้จัดทำบัญชีครัวเรือน 3 ลำดับแรก คือ โทรทัศน์ การแนะนำของผู้นำชุมชน และการประชุมชี้แจงของบุคลากรเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตามลำดับ ส่วน ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดทำบัญชีครัวเรือน คือ

ปัจจัยด้านการจัดการทางการเงินโดยให้ความสำคัญกับปัจจัยย่อย คือ การได้เรียนรู้การบริหารและวางแผนการใช้จ่ายเงิน และปัจจัยด้านครอบครัวโดยให้ความสำคัญกับปัจจัยย่อย คือ การเห็นคุณค่าของเงินมากขึ้น รองลงมาเป็นปัจจัยด้านชุมชนโดยให้ความสำคัญกับปัจจัยย่อย คือ ความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน และ ปัจจัยที่ทำให้ตัดสินใจจัดทำบัญชีครัวเรือนทั้ง 3 ด้านไม่แตกต่างกันตาม เพศ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน แต่แตกต่างกันตามอายุ อาชีพ และระดับการศึกษา อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 นอกจากนี้ในส่วนของการศึกษาที่ทำให้ไม่จัดทำบัญชีครัวเรือนในปัจจุบัน พบว่า ประชาชนในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความคิดเห็นว่าเสียเวลาในการจัดทำ

สุพรรณิ ดอนรับ (2551) ได้ศึกษาเรื่อง การทำบัญชีครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร ในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดทำบัญชีครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ทักษะคิดของเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. และปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีครัวเรือนของเกษตรกร ผลการวิจัยพบว่า แหล่งข่าวสารที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการทำบัญชีครัวเรือนของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างคือ ธ.ก.ส. การศึกษาสภาพการจัดทำบัญชีครัวเรือน พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ในการทำบัญชีครัวเรือนมาก่อน ได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน และได้รับการสอนทำบัญชีครัวเรือนจากพนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

การศึกษาทักษะคิดของเกษตรกรต่อการจัดทำบัญชีครัวเรือน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีทักษะคิดเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการจัดทำบัญชีครัวเรือน ในด้านปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีครัวเรือน พบว่า ปัญหาที่สำคัญคือ เกษตรกรขาดความเข้าใจในการทำบัญชีครัวเรือน และขาดการช่วยเหลือ แนะนำ จากเจ้าหน้าที่เมื่อมีปัญหาในการทำบัญชีครัวเรือน

กิตติ เขียวทอง (2552) ได้ศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การบัญชีแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนด้วยการจัดการความรู้ในการผลิต ผลิตภัณฑ์จากถั่วลิสง ถั่วเหลืองและน้ำมันงาของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านปางหมูและบ้านสบสอย ตำบลผางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรของบ้านปางหมู และบ้านสบสอยทำบัญชีครัวเรือนเพียงร้อยละ 16.70 เกษตรกรมีความรู้ในเรื่องการทำบัญชีครัวเรือนในระดับปานกลาง นอกจากนี้เกษตรกรไม่เคยทำบัญชีเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ (บัญชีต้นทุน) มาก่อน คิดเป็นร้อยละ 75 เกษตรกรส่วนใหญ่คิดว่าบัญชีเป็นเรื่องยาก ในทางกลับกันเกษตรกรกลับมีความรู้เกี่ยวกับทำบัญชีในระดับปานกลางถึงมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.44) นอกจากนี้เกษตรกรยังไม่มีสถาบันที่บัญชีอย่างสม่ำเสมอ ทั้งที่รู้ว่าการทำบัญชีมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

ศุกโชติก์ แก้วทอง และ สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล (2552) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินผลการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือนเพื่อลดปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในเขตตำบลอุโป อำเภอมือง จังหวัดยะลา พบว่า เกษตรกรผู้ที่จัดบันทึกบัญชีครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ทำสวนยางพารา เป็นอาชีพหลัก ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในครัวเรือนส่วนใหญ่ คือ ค่าอาหาร และ ค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน ใช้บริการเงินกู้จากกลุ่มตั้งจะออมทรัพย์ เกษตรกรที่จัดบันทึกบัญชีครัวเรือน หลังการจัดบันทึกส่วนใหญ่มีรายได้เพิ่มขึ้น มีค่าใช้จ่ายลดลง มีหนี้สินลดลง และมีเงินออมเพิ่มขึ้น นำข้อมูลที่จัดบันทึกมาบริหารจัดการในการควบคุมพฤติกรรมการใช้จ่าย อายุ และระดับการศึกษาของผู้จัดบันทึกไม่มีผลต่อการรับรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือนของเกษตรกร

2.3 สมมติฐานของงานวิจัย

จากการศึกษาของศุกโชติก์ แก้วทอง และ สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล (2552) เรื่อง “การประเมินผลการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือนเพื่อลดปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในเขตตำบลอุโป อำเภอมือง จังหวัดยะลา” พบว่า อายุ และระดับการศึกษาของผู้จัดบันทึกไม่มีผลต่อการรับรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือนของเกษตรกร เช่นเดียวกับ การศึกษาของสุณีย์ ตฤณขจี และ นิยะดา วิเศษบริสุทธ์ (2551) เรื่อง “การรับรู้และปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจจัดทำบัญชีครัวเรือน ของประชาชนในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” พบว่า การรับรู้ และการปฏิบัติการทำบัญชีครัวเรือนไม่แตกต่างกันตาม เพศ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน แต่แตกต่างกันตามอายุ อาชีพ และระดับการศึกษา รวมถึง การใช้ประโยชน์จากข้อมูลบัญชี (สุกัญญา คำนวนสกุณี, 2543) ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การบันทึกการบัญชี ใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจ และสามารถวางแผนงานสำหรับอนาคตได้

จากข้อมูลข้างต้นจะพบว่าคุณสมบัติส่วนตัวของเกษตรกร (เพศ อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา) มีทั้งความแตกต่างและ ไม่มีความแตกต่างต่อความรู้ความเข้าใจ และความสามารถในการบันทึกบัญชีครัวเรือน จึงนำมาสู่การตั้งสมมติฐานของการทำวิจัยนี้ คือ

สมมติฐาน: คุณสมบัติส่วนตัวของเกษตรกรต่างกันมีความรู้ความเข้าใจการบันทึกบัญชีครัวเรือนแตกต่างกัน

2.4 กรอบแนวความคิดของงานวิจัย

การศึกษาความรู้ความเข้าใจการจัดทำบัญชีครัวเรือนของกลุ่มเกษตรกร ในเขตอำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการศึกษา ดังภาพที่ 2.2

